

VEĽKOMORAVSKÁ A CYRILLO-METODSKÁ TRADÍCIA V TVORBE „ŠTÚROVCOV“

The Tradition of Great Moravia and Cyril and Methodius in the Works of the “Followers of L. Štúr”

Zuzana Vargová

DOI: 10.17846/CL.2021.14.1.123-130

Abstract: VARGOVÁ, Zuzana. *The Tradition of Great Moravia and Cyril and Methodius in the Works of the “Followers of L. Štúr”*. The article reflects the relationship of the Štúr generation to Great Moravia, as the “constructing the past” seemed to be an effective tool in awakening national consciousness. As a result of the necessary narrowing of the research framework, we decided to present the issue of the application of Great Moravian realities through literary or journalistic works published in the appendix of the first Slovak political newspapers – in *Orol tatranský* [the Tatra Eagle]. Although interpretive penetrations into the works of L. Štúr, A. Sládkovič, J. K. Viktorin and Š. Ferienčík do not exhaust the full breadth of historical reminiscences of the mentioned personalities to the introduced period, nevertheless, they document the way of reviving both traditions in accordance with the symbolism of the time. Štúr’s return to the historical roots of national life, Sládkovič’s abstraction of the fate of Great Moravia, J. K. Viktorin’s reflection on the benefits of the activities of Thessalonian brothers or the image of Nitra in Š. Ferienčík’s work are not only proof that the content focus of the contributions corresponded to the thematic targeting of the Tatra Eagle (resp. that the Great Moravian realities remained in the living memory of the Štúr generation, but that the tragic fate of Great Moravia and the subsequent history should also serve as a memento and construction of the future based on the values of Christianization activity. Despite the genre diversity of the analysed texts, the article provides a picture of the specificity of the attitude and ways of artistic representation of the same historical reality.

Keywords: *romanticism, historicism, Great Moravia, Cyril and Methodius tradition, the Tatra Eagle*

Pre romantizmus je príznačné vnímanie dejín ako formotvorného princípu národnej identity a rovnako historická skúsenosť je dôležitá pre projektovanie budúcnosti. Dejiny sa stávajú pre štúrovskú generáciu – pod vplyvom naliehavosti doby a prizmou vlastnej „nedejinnosti“ – problémom par excellence. Národne angažovaná tvorba tak exponuje realie pre slovenský národ príznakové a identifikačné. Jednu jej zložku tvoril individualizovaný obraz krajiny s jej pohoriami, kopcami, riekami, ale aj mestami i miestami, prostredníctvom ktorých sa prezentovala „historická pamäť“, prítomnosť i ilúzia, že „*deň svitne nový, krásní, blahí*“ (Dohnáni 1846, 1). Na podčiarknutie kontradiKCie sa tento obraz nezriedkavo generalizoval do topografickej schémy „zakliatej krajiny“, v ktorej – podľa požiadavky L. Štúra – sa „*duch zo svojej vnútornosti vylieva, svoje hnutia ukáže*“ (Štúr 1987, 92). Opodstatnenosť duchovného princípu sa v subjektívnej výpovedi tľmočí cez jeho perspektívu prekonávať objektívne jestvujúcu fatalitu. Kým bytie a vývoj predstavujú základný cieľ, určenie, o ktoré sa treba usilovať, dejiny a kultúrna pamäť sú priestorom hľadania a potvrdzovania

vlastnej identity. Romantická senzibilita, v ktorej sémantická závažnosť patrí aj obrazu krajiny, tak postuluje základné premisy národovtorného programu. Na pozadí obrazu krajiny bolo možné vyjadriť „žiale, slzy, plač slovenského národa“ i deklarovať „hnutia jeho duše“ (Vargová, 2012, 143-144). V slovenských reláciách sa v kontexte doby javí priam nevyhnutnosťou formovanie nezávislej národnej i kultúrnej individuality, opierajúcej sa o starobylosť národa. Kľúčovým pilierom slovenských národných dejín sa tak stáva Veľká Morava a cyrilo-metodská tradícia.¹ D. Škvarna v rámci svojho výskumu národných symbolov upozorňuje na ich splyvanie, napriek tomu, že prvý z uvedených fenoménov je skôr výrazom úsilia o istú politickú nezávislosť, druhý zas argumentom kultúrnej vyspelosti (Škvarna 2004, 18). Na uvedené rozdiely a spôsoby prepájania oboch tradícií upozorníme prostredníctvom interpretačných prienikov do tvorby vybraných slovenských autorov (L. Štúra, A. Sládkoviča, J. K. Viktorina, Š. Ferienčíka), publikovaných v *Orle tatranskom*.

Pri Štúrovom „počiatku národných dejín“

L. Štúr patrí k tým osobnostiam slovenských dejín, ktoré svojou mnohostrannou činnosťou prispeli k duchovnému povzneseniu svojho národa. S jeho menom sa spája boj za uznanie národnej svojbytnosti, za jazykové práva, boj proti feudalizmu. Jeho činnosť bola národne i sociálne determinovaná, vyplnená kultúrnou, literárnou i osvetovou prácou. Rovnako sa usiloval eliminovať deficit národnej dejinnosti využitím veľkomoravskej tradície. Dôkazom toho je článok *Najstaršie prihodi na zemi Uhorskej a jej základi*, uverejnený na pokračovanie v prvých piatich číslach I. ročníka Orla tatranského. Vzhľadom na frekventované, synonymné využitie označení „*obec Slovenská*“ (Štúr 1845c, 18), „*kráľovstvo Slovenské*“ (Štúr 1845c, 19; Štúr 1845d, 26-27), „*pánstvo Slovákom*“ (Štúr 1845c, 19) vo vzťahu k Veľkej Morave možno konštatovať, že L. Štúr vníma túto „správnu jednotku“ ako prvý štát Slovákov, ktorému pôvodne prislúchala „*dnešná Morava, časťka Rakúska, potom celá zem Slovenská Tatrami krížom-krážom poprebjehaná od vtoku Moravi do Dunaja až k rieke Morave a na juh k hore Matre a Vacovu*“ (Štúr 1845d, 26), a neskôr, za vlády Svätopluka, bol pripojený „*kraj zadunajský alebo Pannonia, Česko, Mješeň (Meissen), Lužice, časťka Sljezskej a Malopolskej*“ (Štúr 1845d, 26). Pri formulácii uvedeného názoru bol zjavne ovplyvnený Hegelovou filozofiou dejín (o tom pozri: Hegel 1957, 66), podľa ktorej majú svoje opodstatnenie len národy späté s nejakou formou štátneho zriadenia.

Svojím úsilím vyplniť existujúcu historickú medzeru a podčiarknuť územné právo Slovákov vyslovuje subjektívne presvedčenie o slovenskom národe ako najstaršom národe i najodolnejšom etniku „*na Uhorskej zemi*“: *kolkje ten tu národu dočkau, kolkje staďjalto vistrájau, kolkje prežiu a hinuťja i vimjeraňja ich svedkom bou! [...] Potratili sa druhje národu, ale on je ten istí, o ktorom najstaršje svedectvá o zemi spomínajú*“ (Štúr 1845a, 2).

L. Štúr prehľadom najstarších „slovenských“ dejín prezentuje svoju konceptualizáciu „mílnikov“ slovenských dejín, ktoré tvoria rámec pre vyhraňovanie charakterových vlastností veľkomoravských panovníkov i miery ich vkladu do „klenotnice slovenskej národnej kultúry“. Výsledkom „konštruovania“ historickej pamäti je tak formovanie politických osobností veľkomoravského štátu ako národných symbolov Slovákov a akéhosi „kánonu“ vzorových vlastností panovníka: Mojmir

¹ Veľkomoravská a cyrilo-metodská tradícia (o rozdieloch pozri Hetényi – Ivanič 2017) sú prítomné nielen v literárnej tvorbe obdobia romantizmu, ale aj v nasledujúcich obdobiach ako inšpiračný zdroj literárnej tvorby, prostredníctvom ktorého sa „celé stáročia budoval a formoval duchovno-kresťanský prúd slovenskej literatúry“ (Gallik 2018, 36). Veľkomoravské reálie sa však objavujú aj vo filmovej i televíznej tvorbe (pozri napr. Timko 2019), ale aj v urbanonymii slovenských miest (z oblasti výskumu nitrianskej urbanonymie pozri napr. Tkáč-Zabáková 2020), čo je podmienené okrem iného aj tým, že základné zázemie slovenskej kultúry tvorí kresťanstvo (Gallik 2016, 99).

vyniká múdrosťou a strategickosťou (Štúr 1845c, 18), Rastislav, „muž znamenitý“ (Štúr 1845c, 20) svojimi mimoriadnymi zásluhami na šírení kresťanstva a vzdelanosti (Štúr 1845d, 25), Svätopluk, „sebevoľník“ (Štúr 1845c, 20), po mladíckej nerozvážnosti, zmámený mocou zas „hrdinskou myslou“, „neoblomnosťou“, „srdečnou oddanosťou“ k svojmu národu (Štúr 1845d, 26), Mojmir, najstarší Svätoplukov syn, „muž veľký“, „hodný syn otca svojho“, napriek bratozrade i viacerým hrozbám „stojí pevne ako skala“ i na „rozvalinách“ upadajúceho „kráľovstva“ (Štúr 1845d, 27). V Štúrovom koncepte dejín vyniká medzi veľkomoravskými panovníkmi knieža Rastislav, ktorý svojou politikou a iniciatívou o vlastnú cirkevnú organizáciu prispel k nezávislosti veľkomoravského štátu. Zároveň sa verbalizuje polarita medzi „statočnými a spravodlivými vládcami“ Veľkej Moravy a ich protivníkmi, čo evokuje Herderom proklamované pozitívne vlastnosti pripisované Slovanom a expanzívnosť i bojovnosť ďalších národov (Bavorov a Hunov) (o stvárňovaní postáv v historickom žánri Bílik 2008).

Sládkovičovo zrkadlenie dejín

Spomienka na Veľkú Moravu je verbalizovaná v básni Andreja Sládkoviča *Morava* (1846, 377). Svojím názvom a zacielenosťou odkazuje na geografickú situovanosť veľkomoravskej ríše, i keď na tomto mieste stojí za zmienku existencia teórií, podľa ktorých miestom cyrilo-metodského pôsobenia bolo južnoslovanské, a nie západoslovanské územie. Sládkovičom spomenuté centrá Velehrad, Devín, Hostýn, Nitra však jednoznačne demonštrujú, že ide o územie západných Slovanov.

Rieka vystupuje ako symbol pominuteľnosti i časovosti, ale aj ako pamätník „rany mohutného osudu“, umocňovaný opakujúcim sa obrazom hrôzy („hlas vetrou strašný“, „úkaz to strašný“, „zjavisko hroznuo“), ktorý ústi do melancholickej nálady, obrazu „smutnej vodi“ i „zdrvivúceho“ položenia národa. Panuje „tichosť“, „nešťastie tóna“, „divá nemota“. Nejde pritom len o „kontrast minulosti a prítomnosti“, ale aj „pasivity“ človeka a pokojne plynúceho toku „výjavov minulých“, impresie, na ktorých visí ten „tieň strašný“, ozýva sa „stonba slepcova“, „pút brinkot – a šum purpury“.

Nejde teda o oslavu „zlatého veku“, ale zachytenie „tragického“ osudu. A. Sládkovič si zámerne vyberá z veľkomoravských dejín mocenské nezhody, ktoré napája na súčasnosť. Na ich pozadí sa potom zvýznamňuje potreba jednoty, vzájomnosti, teda hodnôt, ktoré sa môžu stať zárukou budúcnosti i pretrvávania.

Velehrad a kultúrna pamäť

Posilňovanie slovanskej národnej identity sa uskutočňovalo i prostredníctvom ciest po slovan-ských krajinách a publikovaním opisu zážitkov z týchto ciest². Niektorí z autorov sledovali okrem národného zreteľa i konfesionálne ciele, t. j. usilovali sa posilňovať slovenskú národnú identitu prostredníctvom zdôrazňovania významu pôsobenia sv. Cyrila a Metoda.³ Na podoprenie uvede-ného názoru možno uviesť cestopisnú črtu Velehrad J. K. Viktorina.

Aj keď je J. K. Viktorin známy najmä svojou organizačnou činnosťou v prospech rozvoja literatúry (vydával almanachy *Concordia* a *Lipa*, z jeho iniciatívy boli vydané diela J. Hollého,

² O fenoméne cestovania/cestopisu v iných vzťahoch a súvislostiach pozri aj Antošová 2015.

³ Niekoľko takýchto príspevkov vzniklo v 2. polovici 19. storočia pri príležitosti ďakovnej púti Slovanov do Ríma v roku 1881, ktorá bola odozvou na encykliku *Grande Munus* pápeža Leva XIII. (Ivanič 2019, 98-106; Hetényi – Ivanič 2020, 61-82).

J. Pallárika, J. Záborského a i.),⁴ rovnako bol i sám literárne činný. Do Orla tatranského prispieval nielen recenziami, ale aj ďalšími článkami, v ktorých výrazne rezonujú „*vílevi láske k národu muojmu horúcej*“ (Viktorin 1846, 183). Bol pritom presvedčený, že angažovanosť v národnom rozvoji nájde svojich zástancov nielen v kruhu Slovákov, ale aj celého Slovanstva (Viktorin 1846, 183). V III. ročníku literárnej prílohy Slovenských národných novín bola publikovaná na pokračovanie jeho cestopisná črta *Velehrad*. Na spätosť s veľkomoravskou tradíciou odkazuje už samotný názov príspevku, a hoci vytvára „*svojím dokumentárnym obrazom súčasnosti a jej problémov akúsi organickú protiváhu umeleckej fikcii, sprostredkujúcej aktuálne otázky doby cez historické deje a postavy*“ (Klátik 1968, 142), je zjavné, že J. K. Viktorin vníma Velehrad predovšetkým ako architektonický symbol „zašlého sveta“, „figuru vzpomínání“ (Assmann 2016, 53) na „majestátnu, na kresťanských základoch založenú krajinu“: „*Velehrad je mesto chatrnuo, ale keď ňje z inšjeho ohladu, aspon že meno dakedajšjeho sídla králov Velko-Moravských zdedilo, pozornosti je hodnuo*“ (Viktorin 1847a, 627).

Začlenenie istých historických udalostí do kolektívnej pamäti predpokladá uvedenie si ich existencie, významu i zabezpečenie ich „pretrvávajúca“. Teda J. K. Viktorinov „historický diskurz“ možno vnímať v duchu úvah J. M. Lotmana a B. A. Uspenského: „*Jelikož kultura vnímá vlastní existenci, jedině pokud může sama sebe identifikovat s ustálenými normami vlastní paměti, nepřetržitost paměti bývá obvykle ztotožňována s nepřetržitostí existence. [...] kultura se orientuje na minulost, což ji zaručuje nutnou stabilitu, jednu z nezbytných podmínek existence*“ (Lotman – Uspenskij 2003, 41). J. K. Viktorin tak samotnou cestou na Velehrad, zmienkou „*o dakedajšj nádhere, kremobičajnej pevnosti a sláve velebnjeho Velehradu za času panovaňja vítazních králov Velko-Moravských*“ (Viktorin 1847a, 627) sa usiluje vzbudiť pocit hrdosti na minulosť, či formovať absentujúce „slovanské sebauvedomenie“.

Velehrad, ako uvádza, je „najpamätnejším“ miestom pre Slovana na Morave (Viktorin 1847a, 627). Pre uvedené priestorové vnímanie možno využiť teoretické vymedzenie kategórie pamätných miest. Pamätné miesto sa podľa nemeckej egyptologičky A. Assmanovej, nadväzujúcej na francúzskeho historika P. Nora, vyznačuje „*diskontinuitou, [...] nápadnou diferencí mezi minulostí a přítomností. Na pamětním místě příběh dál nepokračuje, nýbrž byl více či méně násilně přerušen. Onen přerušžený příběh se zhmotnil v ruinách a reliktech, které se v okolí vyjímají jako cizí prvek. [...] Aby přesto mohlo nadále trvat a mít platnost, musí se vyprávět nějaký příběh, který ztracené milieu doplňkově nahradí*“ (Assmanová 2018, 347-348). Svoje vymedzenie konkretizuje na príklade Ríma, v ktorom je medzi minulosťou a prítomnosťou priepasť v dôsledku straty záujmu obyvateľstva o minulosť. F. Petrarca, ktorý navštívil pamätné miesta antického Ríma, stelesňuje podľa A. Assmanovej „*vědomí rozchodu s tradicí a zapomnění, stejně tak jako sen o politickém a kulturním znovuzrození antiky*“ (2018, 350). Analogicky to možno uplatniť vo vzťahu k J. K. Viktorinovi – rozprávačovi, ktorý podobne predostiera obraz „pasívneho zabúdania“ (Kubišová 2015, 84), ľahostajného či nevšímavého postoja k minulosťi na jednej strane, ale aj spomienky na významné kultúrne i náboženské centrum, z ktorého sa šírilo kresťanstvo do ostatných častí krajiny. „*[...] teda som ja v rozhorlení slovanskom volať prinútení: Slovaňja! Moravskí a Slovenskí kmenovci! Čo sa to robí so svatými pamjatkami premena Vášho? [...] Znameňitích básňnikov, hlboko umních filosofov, víborních spevákov a iních vzněšeních jednotlivcov chalupi, šati, ano i holje mjeta drahím peňjazom národu zakupujú, abi sa vo všetkej účtivosti čo najďalším potomkom zachovať mohli; a Vi ňeddbaliví Slovaňja! Chrám*

⁴ Na jeho prínos i osobnú zaangažovanosť upozornili v poslednom desaťročí J. Demmel i H. Rusnáková. Pozri H. Rusnáková *Búrlivý život J. K. Viktorina* (Nové Zámky, 2011), J. Demmel štúdia *Výlet do minulosti maďarského národa? Slovenské životné dielo Jozefa Viktorina a vyšehradské hradné ruiny* (2015, 100-122). Okrem iného J. Demmel upozorňuje aj na to, že J. K. Viktorin sa v dôsledku istej opatrnosti podpisoval pod svoje články písmenom „i“.

boží, v ktorom sa najprú zaligotala zorňica spaseňja Vášho, ktorí je jedñiñ čo z vihubenjeho slávneho dakdy Velehradu svojou chmúrnuu postavou sa ešte vipína, v ktorom posvätná kráčala noha Methoda za vaše šasnou i večnuo spaseňja sa ustávajúca, v ktorom slávni praotcov Vašich královja vrúčne prosbi visjelali k trón všemohúceho za budúcnosť Vašu, slovom chrám, ku ktorjemu velebím múrom ako ku mjestu svatjemu s úctou bi sťe sa bliit mali, chrám ten pamätní, historickí, Vám svatí, zñeucitř, spustošitř ñehať dosť sťe lahostajní!“ (Viktorin 1847b, 634).

Velkomoravská tradícia je tu oživovaná prostredníctvom zlomových historických udalostí – zmienkou o žiadosti Rastislava, príchode Konštantína a Metoda a ich christianizačnej činnosti, vrátane rozvoja sakrálnej architektúry. Tieto „pevné body“ kultúrnej pamäti (Assmann 2016, 53) slúžia J. K. Viktorinovi ako argumenty na podporu toho, že Velehrad je starým mestom, a jeho „symbolická aura“ – chrám, „o ktorom ide povest' ñeomílna, že od samích apoštolov Slovanských Cyrilla a Methoda okolo roku 870 – 875 posvätení bou“ (Viktorin 1847 a, 627), je „vrastený do obrazu mesta' ako ‚svedok‘, ako ‚miesto pamäti““ (Bilik 2008, 26).

P. Nora pritom „miesto pamäti“ chápe ako „fosílie“, „v níž paměti utvářené vědomí přetrvává v historii, která se k němu obrací, protože je nezná. [...] Je tím, co je vyměšováno, vztyčováno, ustavováno, sestrojováno, vyhlasováno, umělými prostředky a vůli udržován společenstvím [...]. Místa paměti se rodí a žijí z pocitu, že neexistuje žádná spontánní paměť, že je třeba vytvářet archívy, že je třeba slavit výročí, organizovat oslavy [...], protože tyto úkony nejsou přirozené. To proto menšinami prováděná obrana paměti, která se utekla do privilegovaných a žárlivě strážovaných ohnísek, pouze nanejvýš rozžhavuje pravdu všech míst paměti“ (1998, 13-14). Podobne aj A. Assmanová vníma miesta pamäti ako „fragments ztracené či zničené životní souvislosti. Neboť zřeknutím se a zničením určitého místa jeho příběh ještě nemizí; drží se pevně materiálních zbytků, které se stávají prvky vyprávění, a tím opět styčnými body nové kulturní paměti. Tato místa ovšem vyžadují výklad; jejich význam musí být dodatočně zajištěn [...]“ (2018, 348). Teda ako podstatný znak miest pamäti, svedectva „o jiném věku, o iluzích věčnosti“ (Nora 1998, 13), sa javí uchovávanie a aktualizácia „minulého“ vo vedomí skupiny či spoločenstva a ich vznik podľa P. Noru (1998, 7) podmieňuje absencia „prostředí paměti“.

Velehrad je príkladom nielen pamätného, ale aj posvätného miesta, resp. ako definuje A. Assmannová historického pamätného miesta „ojedinělého a minulého setkání s Bohem“ (2018, 343). Jednotlivé časové roviny sa odhaľujú cez jestvujúci stav „velavážnej pamätnosti“ (Viktorin 1847a, 628), „materializovaného znaku času v priestore“: čas minulý, obdobie pre slovanstvo i Európu mimoriadne významné, a čas prítomný, „žalostivý“, ohrozujúci národnú identitu desakralizáciou a deštrukciou jeho „posvätných hodnôt“.

Velehrad-mesto sa stáva sémantickým poľom, „bachelorovým textom-tkaninou“, v ktorom sa dôležitejším ako zachytenie atmosféry doby stáva „starobylosť národa“ a „proces spomínania“. To, že Velehrad je exemplárnym príkladom zamyslenia sa nad dejinami (okrem cyrillo-metodskej misie prevrstvuje totiž aj cisterciánsku, jezuitskú a diecéznu spiritualitu, o tom pozri: Altrichter 2016, 31), príkladom prestupovania časových dimenzií – „chronotypu ‚kdysi a tam““ i „chronotypu ‚teda tady““ (Hodrová 2006, 108), sa vyjavuje skrz „architektonického textu mesta“. Hoci v jeho štruktúre sú stavby rôznych štýlov i rôznych období, profánne i sakrálne (kaštieľ a chrám), ako podstatná sa ukazuje polarizácia založená na architektonickej a historickej hodnote („pamätní, tak velkú historickú hodnotu majúci chrám“, „v slohu najstarodávnejšom“, Viktorin 1847a, 627-628; ale aj „vo dvore kašťjela [...] v novom slohu vistavání kostol, [...] ale žjadnej historickej znameñitosti“, Viktorin 1847a, 627). To, že J. K. Viktorin venuje najviac pozornosti starobylému chrámu, jeho úpadku a zneucteniu, nie je náhoda. Súvisí to s „pronárodným cítením“ i autorskou stratégiou. Stvárnenie „nemilosrdného“ osudu jedného z centier cyrillo-metodskej misie na Veľkej Morave ako dôsledok nezájmu o minulosť evokuje „rozpoloženie“ slovenského národa: „chrám na hanbu a potupu svetskú nahádzañím doñ slami a inšjeho ñerjadu poškvřñili a takím činom sebä alebo

za zlostných, alebo za hlúpich, alebo aspon za veľmi lahkomyseľných vihlásili“ (Viktorin, 1847a, 627). Z Viktorinovej črty vane síce ostrá kritika existujúcich pomerov, no nezostáva len pri zhodnocovaní jestvujúceho stavu. Spolu s výzvou predostiera spôsob revitalizácie tejto kultúrno-historickej pamiatky. „Pokim len Tatri stoja, všetkemu potupnjemu so svatimi vecami slovanskými zachádzajú zmužilo sa oproti postavíme! [...] Zňeucťeňja chrámu tohto pamätneho sa tíka celého Slovanstva, menovito ale a najviac Moravanov a Slovákov, preto vec táto všetkej pozornosti hodná má sa hore vzjať a náležite povážiť [...]“ (Viktorin, 1847b, 634).

J. K. Viktorin svojou cestopisnou črtou sa usiluje intencne zasahovať do historického povedomia recipientov, potvrdzujúc, že Veľhrad je „prostorem, kde pamäť začíná pracovať a skládať obrazy minulosti do príbehu“ (Šubrt et al. 2015, 36).

Nitra – „časový model“ pamäti

Ďalším príkladom nadväznosti na kultúrne dedičstvo Veľkej Moravy je báseň *Noc v Nitre* zvolenského rodáka, redaktora a spisovateľa Mikuláša Štefana Ferienčíka. Obraz priestoru a jeho postavenia sa pohybuje na časovej osi minulosť – prítomnosť – budúcnosť. Prítomnosť v perspektíve „dávnej slávy“ sa javí ako „čas barbarstva“, „tmavej noci“. Noc a temnota sú symboly chaosu, neprítomnosti Boha a svetla (Biedermann 1992, 197, 307), čo evokuje prázdny priestor bez života. Únik z tejto ťaživej situácie ponúka hľadanie stálosti, resp. večnosti, ktorá je zahmlená, tmavá, artikulovaná aj výrazmi s negatívnou výpovednou hodnotou („ňjet šlaku života“, „hvjezda sa neli-gotá“, „slnko ňekrjesi“, „nesláva“).

„Oj Nitra, Nitra! Kde je Tvoja sláva?
Kde Tvojho slnka ligotavá žjara?
Z víšavi ňeba skloňila sa hlava,
V prachu sa krije Tvoja sláva stará!
Tmavá, tmavá noc – hvjezda Ťi ňesvjeťi!
Oj kde máš, kde máš dávnej slávi deti? [...]“ (Ferienčík 1847, 433).

Dôraz sa presúva na motív prebudenia – šírenie „svetla“ (vzdelania a osvety), ktoré spočíva nielen v „činnorodosti“ v prospech národa, ale aj v angažovanom vzťahu k minulosti, v pochopení toho, čo v nej bolo zásadné. Prirodzene, k tomu je potrebné vzdelanie a osveta.

„Bud' zmrtvíchvstaňja, aj svedkom rodákov,
Vstúp že Ti zase do slávnich mjest radu!
Z prachu, zo zeme ňech skvitňe krásni kvet,
Akjeho dosjal ňevideu šíri svet“ (Ferienčík 1847, 433).

Obraz „dejinnosti bez pohybu či rastu“ je vzápätí vystriedaný vierou vo „vykúpenie a spásu“. Lyrický subjekt odkazuje na „transcendentálnu skutočnosť“, objavuje obrodzujúcu silu „Božieho slova“, evanjelia hlásaného Cyrilom a Metodom, ktorí pretvorili národ na kultúrne i mravne vyspelý, schopný rozvíjať svoje životné schopnosti. M. Š. Ferienčík tak svojou básňou evokuje súbor významov spätých s udalosťou, ktorá sa nezmazateľne zapísala do dejín a kultúry nielen Veľkej Moravy, ale aj celej Európy.

Záujem o minulosť patrí k typickým znakom slovenského romantizmu. Preto možno súhlasiť s názorom M. Doormana: „Romantici nejenže starověk a středověk kladou vlastní době za vzor, ale

svou dobu chápou, stejně jako tomu bylo ve starověku, jako úpadkovou“ (Doorman 2008, 103). Platí to i vo vzťahu k štúrovej generácii, ktorá námety z veľkomoravskej histórie využíva na podporu svojej historicity i exponovanie lepšej budúcnosti. Kým u L. Štúra dominuje obraz Veľkej Moravy ako príklad autochtónnosti slovenského etnika, t. j. politický aspekt, J. K. Viktorin, A. Sládkovič i M. Š. Ferienčík reflektujú predovšetkým kultúrny prínos byzantskej misie, kultúrne dedičstvo Veľkej Moravy a pôsobenie Cyrila a Metoda sa pre nich stáva najväčším slovanským i slovenským „imaním“.

REFERENCES

- Altrichter, Michal*. 2016. Setkání Východ – Západ na Velehradě. In Ambros, Pavel (eds.). Velehrad na křižovatkách evropských dějin. Olomouc, 31-32.
- Antošová, Marcela*. 2015. Tatarkov človek na cestách. In Hrabal, Jiří (eds.). Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy. Olomouc, 289-301.
- Assman, Jan*. 2016. Kolektivní paměť a kulturní identita. In Kratochvil, Alexander (ed.). Paměť a trauma pohledem humanitních věd. Praha, 53-61
- Assmannová, Aleida*. 2018. Prostory vzpomínání: Podoby a proměny kulturní paměti. Praha.
- Biedermann, Hans*. 1992. Lexikón symbolov. Bratislava.
- Bílik, René*. 2008. Historický žánr v slovenskej próze. Bratislava.
- Dohnáni, M.* 1846. K rodu muojmu. In Orol Tatránski 1/22, 1.
- Demmel, József*. 2015. Výlet do minulosti maďarského národa? Slovenské životné dielo Jozefa Viktorina a vyšehradské hradné ruiny. In Acta Historica Neosoliensia, 18/1 – 2, 100-122.
- Doorman, Maarten*. 2008. Romantický řád. Praha.
- Ferjenčík, Štefan*. 1847. Noc v Nitre. In Orol Tatránski 2/55, 433.
- Gallik, Ján*. 2016. Sts. Cyril and Methodius in Slovak poetry of the 20th and 21st century. In Konštantínove listy [Constantine's Letters] 9/2, 98-105.
- Gallik, Ján*. 2018. Cyrillo-metodská tematika v literatúre pre deti a mládež. In *Bibiana* 25/1, 36-45.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich*. 1957. Filozofia dejín. Bratislava.
- Hetényi, Martin – Ivanič, Peter*. 2017. On problems with the perception of the Cyrillo-Methodian cult in the modern history of Slovakia. In *Muzeológia a kultúrne dedičstvo* 5/2, 77-91.
- Hetényi, Martin – Ivanič, Peter*. 2020. Reflexia encykliky Grande munus a ďakovnej púte Slovanov do Ríma v slovenských a českých katolíckych kruhoch v 19. storočí. In Letz, Róbert – Judák, Viliam (eds.). Cyrillo-metodská tradícia ako spájajúci fenomén. Nitra, 61-82.
- Hodrová, Daniela*. 2006. Citlivé město (eseje z mytopoetiky). Praha.
- Ivanič, Peter*. 2019. Encyklika Grande munus a jej odozva u slovenských katolíkov. [The Encyclical Grande Munus and a Response to It from the Slovak Catholics]. In Konštantínove listy [Constantine's Letters] 12/2, 98-106.
- Klátik, Zlatko*. 1968. Vývin slovenského cestopisu. Bratislava.
- Kubišová, Zuzana*. 2015. Kolektivní paměť a národní identita. In Maslowski, Nicolas et al. (eds.). Kolektivní paměť: K teoretickým otázkám. Praha, 82-112.
- Lotman, Jurij Michajlovič – Uspenskij, Boris Andrejevič*. 2003. O sémiotickém mechanismu kultury. In Glanc, Tomáš (eds.). Výbor z prací tartuské školy. Brno, 36-58.
- Nora, Pierre*. 1998. Mezi pamětí a historií. In Bensa, Alban (eds.): Antologie francouzských společenských věd: Politika paměti. Praha, 7-32.
- Rusnáková, Helena*. 2011. Búrlivý život J. K. Viktorina. Nové Zámky.
- Sládkovič, Ondrej*. 1846. Morava. In Orol Tatránski 2/48, 377.

- Škvarna, Dušan. 2004. Začiatky moderných slovenských symbolov: K vytváraniu národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia. Banská Bystrica.
- Štúr, Ľudovít. 1845a. Najstaršie prihodi na zemi Uhorskej a jej základi. In *Orol Tatránski* 1/1, 1-6.
- Štúr, Ľudovít. 1845b. Najstaršie prihodi na zemi Uhorskej a jej základi. In *Orol Tatránski* 1/2, 10-12.
- Štúr, Ľudovít. 1845c. Najstaršie prihodi na zemi Uhorskej a jej základi. In *Orol Tatránski* 1/3, 17-20.
- Štúr, Ľudovít. 1845d. Najstaršie prihodi na zemi Uhorskej a jej základi. In *Orol Tatránski* 1/4, 25-27.
- Štúr, Ľudovít. 1845e. Najstaršie prihodi na zemi Uhorskej a jej základi. In *Orol Tatránski* 1/5, 33-36.
- Štúr, Ľudovít. 1987. O poézii slovanskej. Martin.
- Šubrt, Jiří et al. 2015. Soudobé teorie sociální paměti. In Maslowski, Nicolas et al. (eds.). *Kolektivní paměť: K teoretickým otázkám*. Praha, 31-45.
- Timko, Štefan. 2019. Reflection of the Life and Work of Cyril and Methodius in Television, Film and Internet Production from the 1980s to the Present. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 12/1, 159-171.
- Tkáč-Zabáková, Lenka. 2020. Odkaz Veľkej Moravy v urbánnom priestore mesta Nitra. In *Quare 2020: recenzovaný zborník príspevků interdisciplinární mezinárodní vědecké konference doktorandů a odborných asistentů*. Hradec Králové, 1277-1282.
- Vargová, Zuzana. 2012. Topos „zakliatej krajiny“ v literárnej tvorbe romantikov. In Komenda, Petr et al. (eds.). *Místo – prostor – krajina*. Olomouc, 143-152.
- Viktorin, Jozef Karol. 1846. Literatura. In *Orol Tatránski* 1/23, 181-183.
- Viktorin, Jozef Karol. 1847a. Velehrad. In *Orol Tatránski* 3/79, 627-629.
- Viktorin, Jozef Karol. 1847b. Velehrad (Dokončenia). In *Orol Tatránski* 3/80, 633-634.

doc. PhDr. Zuzana Vargová, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Central European Studies
Institute of Languages and Cultures of Central Europe
Dražovská 4
949 74 Nitra
Slovakia
zvargova@ukf.sk
ORCID ID: 0000-0001-7210-697X
WOS Researcher ID: AAE-5179-2020
SCOPUS Author ID: 57215082842